

МЕДИЧНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ В АСПЕКТІ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА**MEDICAL TOURISM IN UKRAINE IN THE ASPECT OF PRIVATE INTERNATIONAL LAW**

Корнєва П.М., к.ю.н.

Медичний туризм є новим поняттям, яке з'явилося в останнє десятиліття як наслідок глобалізації. Щороку медичний туризм набирає обертів, дедалі більша кількість людей у світі відкриває для себе пов'язані з цим можливості. Таким чином, медичний туризм виконує насамперед важливі функції, пов'язані з лікуванням і профілактикою захворювань, а також різноманітними заходами, спрямованими на охорону здоров'я населення. Завдяки медичному туризму будь-який пацієнт може звернутися за допомогою до фахівців зі світовим ім'ям і досвідом. Останнім часом він набуває стрімких обертів: кількість медичних туристів щороку збільшується, число бар'єрів для них зменшується. Всі вищезгадані процеси формують зараз ядро нової бізнес-моделі у сфері охорони здоров'я, яка містить як повний комплекс планових медичних процедур і високоспеціалізованих операцій, так і системне вивчення складних медичних випадків, альтернативні види лікування, психологічну допомогу і догляд за хворими.

Сьогодні велика кількість іноземних пацієнтів звертаються за медичною допомогою до українських установ охорони здоров'я, як приватних, так і державних, а ті, у свою чергу, намагаються адаптувати і медичні послуги, і сервіс до потреб медичних туристів з інших країн. Практично у кожному регіоні України є можливість надати медичні послуги іноземцям. Регіональний підхід дозволить розвивати галузь лікувального й оздоровчого туризму і в невеликих містах і курортах, залучати інвестиції, будувати сучасні центри, відкривати нові робочі місця й утримувати медичні кадри від пошуку альтернативної роботи за кордоном. Українська асоціація медичного туризму протягом багатьох років системно і планово представляє українські клініки й основні напрями лікування в Україні на найбільших міжнародних виставках і світових конгресах із медичного туризму.

Ключові слова: міжнародний медичний туризм, медичний туризм, в'їзний медичний туризм, стоматологічний туризм, репродуктивний туризм.

Medical tourism is a relatively new concept that has emerged relatively recently and has become another consequence of globalization. But with each passing year, medical tourism is gaining momentum, and more and more people around the world are discovering new opportunities. Thus, medical tourism performs, first of all, important social functions related to the treatment and prevention of diseases, as well as various measures aimed at protecting the health of the population. For Ukrainians, medical tourism is a new trend that has emerged relatively recently, despite the fact that it has long been popular in the world. Thanks to medical tourism, any patient can seek help from world-renowned professionals. Qualitatively, cheaper, faster – these three whales support the development of medical tourism in the world. Recently, it is gaining momentum: the number of medical tourists is increasing every year, barriers for them are decreasing, Ukraine is on the list of top leaders in reproductive medicine.

Today, many patients from abroad seek medical help from Ukrainian health care facilities, both private and public. And they in turn try to adapt both medical services, and service to needs of medical tourists. Almost every region of Ukraine has something to offer medical tourists. The regional approach will allow the development of health and wellness tourism in small towns and resorts, attract investment, build modern centers, create new jobs and keep medical personnel from looking for alternative jobs abroad. For many years, the Ukrainian Medical Tourism Association has been systematically and systematically promoting Ukrainian clinics and the main areas of treatment in Ukraine at the largest international exhibitions and world congresses on medical tourism.

Key words: international medical tourism, medical tourism, inbound medical tourism, dental tourism, reproductive tourism.

Стан обробки проблематики. Питання розвитку медичного туризму досліджувалося великою кількістю зарубіжних і вітчизняних учених і практиків. У контексті економічної науки його вивчали А.Ю. Бордун, В.В. Баєв, І.М. Вахович, І.В. Власенко, Л.І. Галька, К.Д. Діденко, М.П. Кляп, Е. Мазурек, В.В. Малімон, Ю.В. Набока, М.Ю. Поворозник, Ф.Ф. Шандор, Г.П. Шука та ін. У правовій сфері різні аспекти медичного туризму розглядали у своїх роботах Е.С. Гнедик, С.В. Куцепал, А.А. Подзіров, Е.Ю. Рижкова, І.Н. Сопілко, В.Б. Черватюк, Т.Н. Ямненко та ін. Водночас недослідженим медичний туризм залишається в аспекті саме міжнародного приватного права.

Метою статті є дослідження міжнародного медичного туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Глобальний режим вільного переміщення товарів і послуг вводиться під егідою СОТ і її Генеральної угоди про торгівлю послугами, а також чинних регіональних і двосторонніх торговельних угод [1, с. 18]. Відповідно до ч. 2 ст. 4 Закону України «Про туризм» едичний туризм – отримання медичних послуг всередині країни та за її межами [2]. Діяльність у сфері медичного туризму, крім Закону України «Про туризм», регулюється також Законами України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. № 959-ХІІ, «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 1 червня 2000 р. № 1775-ІІІ; наказом Міністерства інфраструктури України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження туроператорської діяльності» від 10 липня 2013 р. № 465 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 30 липня 2013 р. № 1275 / 23807) та іншими нормативно-правовими актами [3].

Законодавство країн ЄС стимулює переміщення через кордон медичних послуг, медпрацівників, взаємне визнання сертифікатів і кваліфікаційних стандартів. У квітні 2009 р. Європарламент узакопив вільний вибір країни для лікування незалежно від місця проживання, право на компенсацію витрат [4].

Міжнародний медичний туризм – один із вагомих факторів розвитку охорони здоров'я, поповнення державного бюджету, залучення іноземних інвестицій і створення позитивного іміджу країни [5, с. 57]. Так, зокрема, М.П. Кляп і Ф.Ф. Шандор вважають, що «медичний туризм (лікувально-оздоровчий туризм, оздоровчий туризм, лікувальний туризм, пологовий туризм) – різновид туризму, головною метою якого є лікування або перебування у медичних установах за межами своєї країни» [6, с. 238]. Відповідно до їхніх досліджень змінюється мотивація придбання медичного туристичного продукту. Якщо для придбання звичайного туру головним є емоційний мотив, що характеризується такими факторами, як мода, амбіції, мрії, нові враження, то мотивом придбання медичного туристичного продукту є раціональність, або раціональний мотив, пов'язаний із необхідністю поліпшення психофізичного стану, зміцнення здоров'я і мінімізації витрат [5, с. 173–174].

Міжнародний медичний туризм, який можна кваліфікувати як специфічний вид суспільно корисної діяльності, спрямований на надання туристичних послуг лікувально-оздоровчого характеру у формі тимчасового виїзду окремої людини або групи осіб за кордон або в'їзду громадянина іншої держави в Україну.

Оскільки у законодавстві України відсутнє чітке формулювання терміна «міжнародний медичний туризм», вважаємо, що його можна кваліфікувати як специфічний вид суспільно корисної діяльності, спрямований на надання туристичних послуг лікувального й оздоровчого характеру у формі тимчасового виїзду окремої людини або групи осіб за кордон.

Водночас медичний туризм передбачає отримання медичної допомоги для подолання цілком певної конкретної проблеми зі здоров'ям. У такому контексті він тісно інтегрований із системою медичних установ, а оздоровчий туризм орієнтується на рекреаційно-туристичну інфраструктуру [7].

Щорічно в Україну в'їжджають на лікування майже 50 000 пацієнтів із Німеччини, Франції, Великої Британії, США, Росії, Білорусі та Ізраїлю через низькі (порівняно з більшістю європейських держав) ціни на медичні послуги, їх належну якість (і не тільки у приватному секторі), доступність медичної допомоги (відсутність черг, листів очікування), сприятливу законодавчу базу для окремих напрямів (наприклад, репродуктології та стоматології), наявність професійних кадрів, частина з яких отримала досвід роботи у провідних зарубіжних клініках [1, с. 19].

Основними напрямками в'їзного медичного туризму в Україні є надання медичних послуг за такими лікарськими спеціальностями, як: репродуктивна медицина; стоматологія; офтальмологія; кардіологія; естетична медицина та косметологія; пластична хірургія; санаторно-курортне лікування; клітинна інженерія, у т. ч. можливість використання банку пуповинної крові [8]. Додатковими перевагами для розвитку в'їзного медичного туризму в Україні є укомплектованість сучасною медичною технікою спеціалізованих і приватних лікувально-профілактичних установ, відсутність практики листів очікування, безвізовий режим для багатьох країн [1, с. 20].

Наприклад, у США поширюються випадки відмови лікарів із релігійних міркувань (наприклад, виконувати операції зі штучного переривання вагітності), а в багатьох інших країнах аборт повністю заборонений на законодавчому рівні (Єгипет, ОАЕ, Ірландія, Чилі) або дозволений тільки за певними медичними показаннями (Іспанія, Польща, Мексика, Аргентина, Бразилія, Ізраїль і т. д.). Жителі Канади або Великої Британії забезпечуються державним страхуванням, однак змушені протягом тривалого часу (від двох місяців до двох років) чекати проведення необхідної процедури або операційного втручання фахівців. У деяких країнах (у Сінгапурі, наприклад) санкціонованим є застосування методів лікування з використанням стовбурових клітин, тоді як у більшості країн світу ведуться гострі дискусії про їхню доцільність і дозволеність.

Є також пацієнти, котрі вирішують скористатися медичним напрямком туризму з метою захисту приватності та конфіденційності їх потреб завдяки віддаленості місця медичного втручання (стосується пластичної хірургії зі зміни статі).

Завдяки співпраці із провідними фармацевтичними компаніями-виробниками українськими клініками репродуктивного здоров'я застосовуються найсучасніші препарати та схеми лікування, які використовуються у репродуктології, тому результативність лікування безпліддя в Україні знаходиться на рівні світових стандартів, а іноді і перевершує їх.

Варто відзначити, що Україна є тією державою, що пропонує сурогатне материнство. Сурогатне материнство відповідно до Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 9 вересня 2013 р. № 787, визначено як одну з допоміжних репродуктивних технологій, що дозволяє подружжю стати біологічними батьками своєї дитини за наявності в одного з них вроджених або придбаних недуг, які викликають

безпліддя [9]. Процес сурогатного материнства супроводжують досвідчені юристи, повністю дотримуючись всіх правових аспектів законодавства, а сам метод проводять тільки за медичними показаннями.

Приватно-правові відносини, що містять іноземний елемент, мають юридичну зв'язок із правопорядками двох або більше країн, тому у їх регулюванні виникає колізія правових систем держав, із якими пов'язані суб'єкти або об'єкти правовідносин, або ж юридичні факти, що вплинули на їх виникнення, зміну або припинення. Правове регулювання одних і тих самих правовідносин у країнах світу настільки відрізняється, що юридичні наслідки застосування того чи іншого правопорядку можуть привести до прямо протилежних наслідків [10, с. 15]. Особливо це стосується таких сфер міжнародного медичного туризму, як репродуктивна медицина. Незважаючи на це, вона є однією з найбільш затребуваних і тих, які швидко розвиваються, сегментів медицини в Україні.

Велика кількість пар із країн Європейського Союзу звертається саме із проблемами безпліддя. Насамперед їх приваблює висока якість послуг, що надаються медичними центрами у поєднанні з відносно невисокою вартістю репродуктивної медицини в Україні й абсолютною законністю послуг [7, с. 39]. Наприклад, у багатьох європейських країнах (таких як Італія, ОАЕ, Іспанія, Португалія, Польща, Нідерланди, Сербія, Англія та ін.) репродуктивна медицина знаходиться в жорстких законодавчих рамках, які не дозволяють провести необхідну процедуру, оскільки в багатьох державах (незважаючи на прийняту ще у 1989 р. Міжнародну конвенцію ООН, що задекларувала право кожної людини на продовження роду) будь-яке втручання у людське життя на його ранніх стадіях, котре викликає низку проблем етичного і релігійного характеру, то безплідні пари й окремі індивіди активно вдаються до використання всіх можливих ресурсів, щоб стати батьками, насамперед на основі допоміжних репродуктивних технологій і включення у глобальні потоки репродуктивного туризму [11, с. 80].

Прикладом може служити генетичне дослідження ембріона на предмет вроджених захворювань, яке заборонене повністю в таких країнах, як Німеччина, Австрія, Італія та Швейцарія, але без проблем проводиться в Україні, однак слід зазначити, що тут має місце колізія правових норм нашої держави та держави громадянства, яким володіють іноземці, через що на практиці виникають ускладнення реєстрації дитини її біологічними батьками, що тягне за собою неможливість вивезення дитини за кордон, на батьківщину батьків. На жаль, такі випадки не рідкість, а правова регламентація вирішення такої проблеми відсутня у законодавстві України. Тому вважаємо, що слід доповнити Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні» в частині реєстрації дитини народженої жінкою, якій в організм було перенесено ембріон людини, зачатий подружжям внаслідок застосування допоміжних репродуктивних технологій, і встановити порядок і правила реєстрації дитини, біологічними батьками якої є іноземці, окремим пунктом [9].

Слабкою стороною медичного туризму є рівень юридичного захисту від різних видів медичної недбалості. Формування і реалізація в Україні політики державного регулювання діяльності у сфері медичного туризму характеризується недосконалістю і суперечливістю нормативно-правового регулювання. Існує необхідність розгляду законопроектів у медичній сфері, зокрема законопроект про надання більшої фінансової й управлінської автономії закладам охорони здоров'я, нової редакції Закону України «Про трансплантацію органів та анатомічних матеріалів»; адаптації законодавства України до норм ЄС (щодо сфери громадського здоров'я та прав споживачів). Потребує розробки міжсекторальна програма підтримки ВМТ, заснована на принципах

державно-приватного партнерства. Щодо якості медичних послуг, то визначення цього поняття також не міститься в чинних нормативно-правових актах України, проте є поняття «якість медичної допомоги».

Так, п. 3 Порядку контролю за якістю медичної допомоги, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 28 вересня 2012 р. № 752, передбачається, що якість медичної допомоги – це надання медичної допомоги та проведення інших заходів з організації надання закладами охорони здоров'я медичної допомоги відповідно до стандартів у галузі охорони здоров'я.

Особливу увагу хочемо звернути на важливість положення Директиви 2011/24 / ЄС Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу від 9 березня 2011 р. «Про застосування прав пацієнтів на транскордонні послуги в галузі охорони здоров'я», метою якої є забезпечення права громадян звертатися за медичною допомогою за кордон. Законодавство України, незважаючи на його недосконалість, передбачає і те, і інше, містить майже повний перелік прав пацієнта, визначається законодавством країн ЄС (крім права на повагу часу пацієнта, також чітко не позначено право на інновації). Згідно зі ст. 11 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ права й обов'язки у сфері охорони здоров'я іноземних громадян та осіб без громадянства, які тимчасово перебувають на території України, визначаються вітчизняним законодавством і відповідними міжнародними договорами. За ст. 79 цього Закону Україна є учасником міжнародного співробітництва у галузі охорони здоров'я, членом Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) та інших міжнародних організацій [3].

Висновки. Внаслідок проведеного дослідження можна зробити висновок, що міжнародний медичний туризм є специфічним видом суспільно корисної діяльності, спрямованим на надання туристичних послуг лікувального й оздоровчого характеру у формі тимчасового виїзду окремої людини або групи осіб за кордон.

Основними напрямками в'їзного медичного туризму в Україні є надання медичних послуг за такими лікарськими спеціальностями, як: репродуктивна медицина; стоматологія; офтальмологія; кардіологія; естетична медицина та косметологія; пластична хірургія; санаторно-курортне лікування; клітинна інженерія, в т. ч. можливість використання банку пуловинної крові [8, с. 103].

Додатковими перевагами для розвитку в'їзного медичного туризму в Україні укомплектованість сучасною медичною технікою спеціалізованих і приватних лікувально-профілактичних установ, відсутність практики листів очікування, безвізовий режим для багатьох країн, дешевші ціни на лікування порівняно з іншими державами. Незважаючи на це, слабкою стороною медичного туризму є рівень юридичного захисту від різних видів медичної недбалості. Це пов'язано з відсутністю комплексного підходу у здійсненні правового регулювання медичного туризму, недосконалістю окремих нормативно-правових актів та / або відсутністю механізмів їх реалізації.

За таких умов виникає ситуація, коли правила, сформульовані в окремих законах і підзаконних нормативно-правових актах, не здатні упорядкувати суспільні відносини, вирішити велику кількість колізій у законодавстві, а нормативно-правові акти існують незалежно від практичного життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Поворозник М.Ю. Міжнародний медичний туризм в формуванні глобального сегмента медичних послуг. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2017. № 2–3 (63–64). С. 16–24.
2. Про туризм : Закон України від 15 вересня 1995 р. URL: https://tourlib.net/zakon/pro_turyzm.htm (дата звернення 28.07.2021).
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
4. Михайличенко Г.І. Розвиток туристичного продукту лікувально-оздоровчого та медичного туризму України. *Ефективна економіка*. 2020. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7641> (дата звернення: 29.07.2021).
5. Туристичний продукт. Задум. Організація. Управління / Я. Качмарек, А. Стасяк, Б. Влодарчик ; пер. з пол. І.Д. Рудинського. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2008. 495 с.
6. Кляп М.П., Шандор Ф.Ф. Сучасні різновиди туризму : навчальний посібник. Москва : Знання, 2011. 334 с.
7. Гнедік Е.С. Правове регулювання медичного туризму в Україні: питання імплементації законодавства ЄС. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти* : матеріали IV Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції (Полтава, 23–24 жовтня 2019) : в 2 ч. Полтава : Росава, 2019. С. 38–40.
8. Діденко К.Д., Жученко В. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2016. Вып. 16 (4). С. 101–105.
9. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Інструкції про порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій» / *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 771.
10. Міжнародне приватне право : навчальний посібник / под ред. В.П. Жушман, І.А. Шумило. Харків : Право, 2011. 320 с.
11. Романов А. Географія медичного туризму Європи. *Журнал соціально-економічної географії*: 2010. Вип. 8 (1). С. 79–84.